

Thomas Mann'ın Kulturkampf'ı: “Edebiyata Karşı Sanat”

Hüseyin Etil*

Öz

Bu makalede yirminci yüzyılın en önemli romancı, düşünür ve yazarlarından Thomas Mann'ın Birinci Dünya Savaşı koşullarında savunduğu düşüncelere yakından bakılacaktır. Mann, hayatı boyunca sanat ve hayat, politika ve kültür, hümanizm ve milliyetçilik arasında diyalektik salınımlar yaşamıştır. Bu diyalektik antitezlerin dayandığı içsel toplumsal koşulları Alman orta sınıflarının milliyetçi-muhafazakâr entelijensiya ile hümanist-evrenselci entelijensiya arasında yaşadığı derin bölünme; dışsal siyasal koşulları ise Almanya ile Batı dünyası arasındaki dramatik yarılma ifadesini bulur. Kavramsal düzlemde “uygarlık” ile “kültür” arasındaki temel antagonizmaya dönüşmüş olan bu politik mücadele Thomas Mann tarafından Dünya Savaşı koşullarında “edebiyat” ile “sanat” arasındaki karşıtlık olarak yorumlanır. Savaş koşulları bağlamında yürüttüğü kültürel mücadele içinde Mann, Batılı devletlerin kurmuş olduğu “uygar-barbar” karşıtlığını yadsıyarak savaşı “kültür-uygarlık” karşıtlığı temelinde yeniden anlamlandırır. Mann, Fransa ile Almanya arasındaki askeri-politik mücadeleyi edebiyat ile sanat, roman ile müzik, uygarlık ile kültür arasındaki mücadeleye tercüme eder. Cephe askerler mücadele ederken cephe gerisindeki entelektüeller, edebiyatçılar ve sanatçılar arasında kültürel bir mücadele yaşanmıştır. Bu makalede savaş zamanının “muhafazakâr Thomas Mann”ının kültür savaş tutumu ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kulturkampf, Uygarlık, Kültür, Edebiyat, Sanat.

Thomas Mann's Kulturkampf: “Arts versus Literature”

Abstract

This article examines the ideas of Thomas Mann, one of the twentieth century's most significant novelists and thinkers, within the context of World War I. Mann's thought was shaped by dialectical oscillations between art and life, politics and culture, and humanism and nationalism. These antitheses reflected the internal division of the German middle classes between nationalist-conservative and humanist-universalist intelligentsia, as well as the external political rupture between Germany and the Western world. During the war, this tension crystallized into the fundamental antagonism between “culture” and “civilization.” Mann interpreted this divide as the opposition between “literature” and “arts.” Rejecting the “civilized-barbarian” dichotomy promoted by Western powers, he redefined the conflict as one between culture and civilization, novel and music, literature and arts. Thus, while soldiers fought at the front, intellectuals, writers, and artists engaged in their own cultural battle. This study explores the cultural war approach of the wartime “conservative Thomas Mann.”

Keywords: Kulturkampf, Civilization, Culture, Literature, Art.

Yirminci yüzyılın en önemli romancılarından Thomas Mann, hayatı boyunca peşini bırakmayan sanat ve hayat, kültür ve politika, hümanizm ve milliyetçilik arasındaki temel gerilim ve açmazlara sahip olsa da Birinci Dünya Savaşı'nın getirdiği atmosfer içinde çok daha net bir kültürel politika anlayışına sahip olmuştur. Mann'ın savaş yıllarında kaleme aldığı makaleleri daha sonraları siyaset, tarih, sanat ve Almanya üzerine fikirler bütününe dönüşmüştür. Bu yazılar bütününde Mann, en temel olarak, Almanya'nın Avrupa toplumunda ve dünyada önemli bir rolü olan büyük ve özel bir ulus olduğunu göstermek istemiştir. Kendini Alman olmayan ya da Alman karşıtı olarak sunmanın neredeyse yüksek Alman kültürünün bir parçası olduğu bir dönemde Mann, Alman idealistlerinden ve Alman romantiklerinden devraldığı "kültür" fikrini Fransız devrimci geleneğinin "politika" fikrine karşı savunmuştur. Bu yazılarda Mann, Alman kültürünün Batı uygarlığına karşı duyduğu "derin tiksinti"nin (Dostoyevski) kültürel kaynaklarına başvurur. Oswald Spengler gibi Thomas Mann için de Fransa ile Almanya'nın karşı karşıya gelmesi uygarlık davasıyla kültür davasının karşı karşıya gelmesinden ibarettir. Tıpkı Spengler gibi Mann da medeniyeti çözüme ve çöküş ilkesi olarak algıladı, kültürü de sanatsal örgütlenme ve ruhsal oluşum ilkesi, yaşamı koruma ve yüceltme ilkesi olarak tanımladı. Şimdi, Mann'ın savaş boyunca savunduğu temel fikir ve formülasyonlara yakından bakalım.

Kulturkampf Olarak Dünya Savaşı

Kültürel birliğin siyasal birlikten önce kurulduğu, kültürel ulusun siyasal ulustan daha belirleyici olduğu Alman topraklarında şairlerin, filozofların, sanatçıların ve bilim insanlarının siyasi çatışma dönemlerinde kendilerini "kulturation"un koruyucuları olarak görmelerinde şaşılacak bir durum yoktur (Lapenies, 2006: 165). Bu Alman tutumunun, siyasal kriz döneminde öne çıkan kültürel seferberliğinin bir örneği Birinci Dünya Savaşı'nın hemen başlangıcında yaşanmıştır. 4 Ekim 1914'te, Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcından iki ay sonra, doksan üç Alman entelektüeli 93 *Manifestosu* olarak bilinen ve Reich'in eylemlerini yurtdışından gelen eleştirilere karşı savundukları "die Kulturwelt" (Uygar Dünyaya) başlıklı bir manifesto yayınladı. Aralarında ressam Max Liebermann ve deneysel psikolojinin kurucusu Wilhelm Wundt'un da bulunduğu bu kişiler, savaş Alman militarizmine karşı bir kampanya olarak değil, her şeyden önce Alman kültürüne yönelik bir saldırı olarak gördüklerini açıkça ortaya koydular. Onlara göre yalnızca Alman askeri kuvvetleri hedef değildi, aynı zamanda Alman kültürü Batı ekseninin açık hedefiydi. Çünkü onlara göre "yurtdışında anlaşılmayan şey, Alman militarizmi ile Alman kültürünün birbirinden ayrılamayacağıydı"... Manifestoyu

imzalayanlar, Goethe, Beethoven ve Kant'ın mirasının Alman toprağı kadar kutsal olduğu kültürel bir halkın (*Kulturvolk*) üyeleri olarak savaşacaklarına söz verdiler. Çünkü Almanya'nın birliği siyasetle değil kültürle sağlanmıştı (Watson, 2024: 45). Pek çokları için Kültür, savaştaki merkezi etkendi. Dünya savaşının temel nedeni ekonomik indirgemeci yaklaşımlarda olduğu gibi emperyal güçlerin yeniden paylaşım savaşı değildi, savaşın gerekçeleri daha çok medeniyet ile kültür arasındaki kültürel politikada yatıyordu. Bu kişilerin "Kültür" ile kastettikleri, Goethe, Kant ve Beethoven tarafından temsil edilen bir dizi başarıydı: "yüksek kültür", sanat, müzik, edebiyat ve bilim ile birlikte karakteristik Alman olarak kabul ilen "bir dizi kolektif erdem" (çalışkanlık, düzen ve disiplin)" (Watson, 2024: 439). Almanya'nın düşmanlarının çoğu, Goethe, Hölderlin ve Humboldt kardeşlerin ülkesiyle değil, Kaiser, Hindenburg ve Ludendorff tarafından yönetilen bir ulusla savaştıklarını açıkladılar ancak kimseyi ikna edemediler. Çünkü Alman militarizmiyle Alman kültürü birbirinden ayrılamazdı. Alman militarizmi olmasaydı Alman kültürü yok olabilirdi. Ernst Jünger'e göre savaşan bir hükümet biçimi ya da ordu değildi; yeni bir dünya biçimi için savaşan bütün olarak halktı (Jünger, 2013: 34). Gücün kültürden ayrı bir faaliyet sahası olduğuna milliyetçi-muhafazakâr entelektüeller inanmadılar. Onlar ısrarla "kültür" ve "iktidar"ın birleştirilmesi gerektiğini savundular. Buna göre "İktidar devleti" (Machtstaat) ile "Kültür Devlet"i (Kulturstaat) yan yana yaşamaları gerekiyordu. Savaş dönemlerinde kültürün kurban olabileceğini düşünmüyorlardı. Siyasal bilincin gecikmesini kültürde, sanatta, edebiyatta ve düşüncede gelişmenin önkoşulu olarak gören F. Nietzsche'nin "Kültürün büyük çağları siyasetin gerileme çağlarıdır." anlayışı (Nietzsche, 2011: 68) kabul etmediler. Hatta çok daha militarist düşüncede olanlar ülkenin sonsuza kadar "şairler ve filozoflar ülkesi" olarak kalamayacağı, cesur askerlerin de yetiştirilmesi gerektiği ileri sürüyorlardı. Apolitik bir ideal uğruna içe dönüklüğe yönelmek gerektiğini reddetmişlerdir. Hatta Versay'dan sonra militarizmi yüceltmenin ve kültürel mücadeleyi küçümsemenin mitik şahsiyeti haline gelecek, "askerlik hizmeti"nin "bilgi hizmeti"ne önceliğini vurgulayan Schlageter mitini hatırlamak gerekecektir.¹ Onların temel gayesi güç (Mach) ile ruhun (Geist) sentezidir.

1 "Kültür lafı duyduğum anda tabancamın emniyetini açarım". Nazi ulularına -kah Goebbels'e, kah Göring'e-atfedilen bir sözdür bu. Aslı, Nazilere yakın bir koyu milliyetçi oyun yazarı olan Hanns Johst'a ait. Johst'un Schlageter adlı oyununda geçer. Schlageter, Birinci Dünya Savaşı sonrasında bir süre Fransa kontrolünde bulunan Ruhr bölgesinde gerçekleştirdiği sabotaj eylemlerinden ötürü yargılanıp ölüme mahkum edilmiş bir milisin adıdır. Schlageter, oyunun birinci perdesinde eder bu sözü: "Kültür lafını duyduğum anda tabancamın emniyetini açarım (Bora, 2018: 55). Schlageter, sınavlarına çalışmak yerine savaşı düşünmektedir.

Uygarlık'a Karşı Kültür ya da Edebiyat'a Karşı Sanat

Almanların şairler ve düşünürler ulusu oluşunda apolitik bir tavır olmakta birlikte bunun yanı sıra Alman üstünlüğü duygusu da vardır. 1800'lerin başında politika ve ekonomide üstünlük iddia edemeyen Almanlar ancak şiir ve düşüncede üstünlük iddia edebilmişlerdir. Kültür-ulus fikrinin bir yüzyıl boyunca Almanların gurur kaynağı olduğunu unutmamak gerekir. Bu tip bir *Apolitik Alman* söylemini kullanan ancak son derece partizan bir tutum alışı bir örneğini Thomas Mann'da görüyoruz. Mann savaşı politika adına değil kültür adına savunmuştur. Savaş döneminde yazdığı düşünce yazılarında Mann, Almanya'nın kültürel davasından söz etmiş, Alman tarihsel kahramanı olan Prusya Kralı Büyük Frederick'i hatırlayan bir deneme yazmıştır. İlgili yazısında Mann şu ifadeleri kullanmıştır: "Bugün Almanya Büyük Frederick'tir artık. İçimizde yeniden uyanan onun ruhudur" (Aktaran Gay, 2023: 99). Bu yıllarda Mann ağabeyi Heinrich Mann'la girdiği polemikler neticesinde Alman kültürünün ve davranış tarzının agresif bir savunusunu gerçekleştirmiştir. Mann'ın savaş yılları döneminde muhafazakâr düşünceleri çok daha belirgindi. Düşüncesinin genel yapısında aristokratik bireycilik ya da hayat anlayışında muhafazakâr bir idrak daima mevcuttur; ancak savaş koşullarında politik muhafazakârlığı daha ön plana çıkmıştır. O da adeta Alman milliyetçi muhafazakâr orta sınıf entelijensiyası gibi Batı karşıtlığına dayalı bir entelektüel, siyasal tutuma sahip olmuştur. Spengler'in "uygarlık" ve "kültür" arasındaki kategorik karşıtlığını sanat-edebiyat alanına taşıyan Mann, *Fransız edebiyatı* ile *Alman sanatı* arasında bir düalizme kurmuştur. Bu karşıtlığa gelmeden önce Mann'ın savaş dönemindeki genel düşüncelerine temas etmek gerekmektedir. Heinrich Mann savaşta demokrasiden yana tavır alarak savaşa karşı çıkmışken, kardeşi Thomas, Alman kültürünü uygarlığın yıpratıcı etkilerinden korumak amacıyla daha muhafazakâr bir tutum almıştır. Mann'a göre her sanatçının ruhunda bir asker vardır. Almanya'nın kapitalistleşme süreciyle birlikte içine girdiği kültürel altüst oluş, onu "sanatçı" imgesin üzerinde düşünmeye zorlamıştır. Bu dönemde her entelektüel kendini kayıtsız şartsız milli davanın emrine vermelidir. Savaş onun için burjuva gerçekçiliğin etkisi altında decadance bir duruma düşmüş sanat için yenilenme imkânı sunmaktadır. Mann, savaşın başlamasından önce ve savaşın bitimine kadar yazdığı denemelerinde Fransız Devrimi'nin eskimiş sloganlarına karşı çıkmıştır. *Özgürlük, Eşitlik ve Kardeşlik* yerine *Vazife, Düzen ve Adalet* ilkelerini önermekteydi. Bu sloganlar altında Fransız Devrimi'nin anti-tezi, jakoben, ilerici devrimciliğe karşı muhafazakâr bir devrim programı savunmuştur. Birinci Dünya Savaşı esnasında Almanların yanında yer alan İsveçli tarihçi Kjellen'in 1915 yılında yayınlanan *Ideen von 1914* (1914 Düşünceleri) adlı

çalışmasında, Aydınlanmanın hümanist değerleri, Fransız Devrimiyle eşleştirilmiştir. Birinci Dünya Savaşı, muhafazakâr söyleme göre Aydınlanmanın ve Batı'nın çöküşü ve yenilgisidir. Alman halkının klasik anti-Fransız mantalitesine ve hatta Almanlara "has" anti-aydınlanmacı karaktere- yani savaş, cesaret, kahramanlık, sorumluluk, şehit olmaya adanmış bireyler- vurgu yapan ifade ve görüşlerin haklılığının ortaya çıktığı ileri sürülmüştür (Kjellen'den aktaran İnce, 2010: 96). 19. yüzyıla Fransız Devrimi'nin atomize bireysel iradelerinin özgürlüğüne dayanan soyut fikirler damgasını vurmuştur. Fransız Devrimi'nin fikirlerinin hâkim olduğu dünya esasen atomize, eleştirel, dağınık bir yüzyıl tablosu çıkarmıştır. Yeni yüzyıla Alman örgütlenme, disiplin, hiyerarşi fikirleri damgasını vuracaktır.

Dünya savaşıyla birlikte Avrupa tezatların, antitezlerin tartışıldığı bir ideolojik-kültürel savaşa sahne olmuştur. Almanya da Avrupa sathında karşı-mıza çıkan tezatların çarpıştığı platforma dönüşmüştür. Hatta Avrupa mücadelesi iki kardeş arasındaki mücadele biçimini almıştı. Heinrich Mann milliyetçi-muhafazakâr Almanya'ya şiddetle karşı çıkıyor onun yerine liberal-evrenselci bir modeli yeğlemiştir. Heinrich Mann'aa göre gerçekten hayran olunması gereken model; cumhuriyetçi, demokrat, adaletsiz ve sömürü karşıtı risaleci, acımasız ve dobra, idealist, ütopyacı, yani Aydınlanmış yurttaş Zola'dır (Gay, 2023: 100). Zola gibi devrimci yazarlar yeniçağın müjdecisi tiplerdir. Onlar, geleceğin dünyasını bugünden hazırlayan mücadeleciler, özgürlükçü ve sosyal yazarlardır. Liberal, demokrat ve Fransız yanlısı olan kardeşi Heinrich Mann entelektüelin liberal davayı desteklemek için harekete geçmesi gerektiğini düşünüyorken, Mann özel bir kültüre sahip olduğunu düşündüğü Almanya'nın yok olup gitmesinden endişe etmekteydi. Heinrich Mann'a göre entelektüeller, liberal uygar bir davayı desteklemek için harekete geçmeliydi. Heinrich, Alman ulusal karakterinin romantik ve apolitik karakterine saldırıyordu ve Wagner yerine Zola'nın geçirilmesini talep ediyordu. Thomas Mann ise Alman kültür geleneğinin bir parçası olarak kültürüne yapılan büyük saldırılara karşı yazılar kaleme aldı. Mann, uygarlığın kültür üzerindeki zaferine meydan okumak istemekteydi. Bu yazılarının *Apolitik Bir İnsanın Düşünceleri* (1918) kitabında toplamıştır. Bu kitabında Mann ağabeyinin savunduğu tipi acımasızca eleştirmiştir:

Akılcı, burjuva, materyalist, yüzeysel, iyimser uygarlığın melun değerlerine kendini hasretmiş, insan ruhunun dipsiz çukurlarından, *Kultur*'un gizemlerinden, ilerleme teorisinin iğvasından, demokrasinin tuzaklarından bihaber ve en beteri de kültürel maneviyat alanlarını siyasetle kirletmekte ısrarcı olan kültürlü ama sığ edebiyatçıdır bu (Aktaran Gay, 2023: 100).

Thomas Mann da bir dönem muhafazakâr devrimci zeitgeist'in, onun etrafında şekillenmiş ideolojik matrisin, onun bir dizi karşıtlığının içinden konuşmuştur. P Bourdieu bu karşıtlıkları şu şekilde sıralamaktadır:

Bu karşıtlıklarının en önemlilerini saymak gerekirse, “kültür ile uygarlık; Almanya ile Fransa veya bir başka açıdan, kozmopolitliğin paradigması olan İngiltere; ‘ce-maat’, yani Tönies’in *Gemeinschaft*’ı ile ‘halk’ (*Volk*) veya atomize ‘güruh’; hiyerarşi ile eşitlemecilik; *Führer* ya da *Reich* ile liberalizm, parlamenterizm ya da pasifizm; kır ve orman ile kent ve fabrika; köylü ve kahraman ile işçi ve tüccar; hayat ya da organizma (*Organismus*) ile insani yönü yok eden teknik ve makine; bütün ile kısmi ya da bölük pörçük; bütünleşme ile parçalılık; ontoloji ile bilim ve Tanrısız akılcılık (Bourdieu, 2018: 53).

Karşıtlık, savaş koşullarında kategorileşmiş ve keskinleşmiştir. Bu ki-taptaki yazılarında Mann, Almanya’nın Avrupa toplumu ve dünya üzerinde önemli bir rolü olan büyük ve özel bir ulus olduğunu ortaya koymayı amaçla-maktadır. Savaşa duyduğu büyük coşkuyu ifade etmek üzere çeşitli metinler kaleme almıştır. Mann’a göre, Almanya kadim bir kültürün timsali konumun-dayken; Fransa, kadim milli görkemden yoksun, Aydınlanma’nın salonlarında yumuşamış bir uygarlık olarak değerlendirilmektedir. Fransa, her yönüyle tarihsizliği, yüzeyselliği ve kadınsılığı temsil etmektedir. Fransa’nın “civili-zasyonu”, yapay ve özenti salon adabından ibaretken, Almanya’nın kültürü tam tersine doğal, taze dağ havası taşıyan bir saflıktan beslenmektedir. 19. yüzyıl Alman eğitiminde Antik Yunan geniş yer tutmaktadır. Bu bağlamda, modern arkeolojinin kurucusu olarak kabul edilen Joachim Winckelmann, Fransızların ataları olarak sahiplendiği Roma’ya karşı, Roma uygarlığının da entelektüel temelini oluşturan Yunan mirasını yeniden keşfetmiştir. Ancak, Alman bakış açısından Yunan’ı görkemli kılan unsur, onun felsefesi ya da analitik düşüncesi değil; Roma’nın sefahati ve çürümüşlüğüne karşılık, Yu-nan heykellerinin çıplaklığında sembolleşen saflığı, doğallığı, doğayla uyu-mu ve heybetli, erkeksi yiğitliğidir (Gürpınar, 2017: 108). Mann’ın perspek-tifinde uygarlık, siyasi, ekonomik ve teknik bir çerçeveyi ifade etmektedir. Almancada “kültür” kavramı ise dinsel, sanatsal ve entelektüel olanla daha iç içe bir anlam taşımaktadır. Kültür insanı içsel olarak yaşar; uygar insan dışsal ve olgusal bir kişiliktir.

Dönemin muhafazakâr entelektüelleri böylesi bir ideolojik evren çerçeve-sinde düşünmüş, ortak bir sorunsal içinden olaylara bakmıştır ve hepsinde benzer karşıt konumları ihtiva eden antagonizmaları görmek mümkündür. Thomas Mann’ın *Savaştaki Düşünceler* (“Gedanken im Kriege”, 1914) adlı eser böyle bir ideolojik evrene ait bir metindir. *Savaştaki Düşünceler* adlı deneme-sinde Uygarlık-Kültür karşıtlığını somutlaştırmış ve detaylandırmıştır. Batılı güçlerin savaş ideolojilerinin merkezinde politik, demokratik “uygarlık” kav-

ramı yer almasına karşın Almanya'nın savaş ideolojisinin merkezinde "kültür" kavramı yer almıştır. Mann, Alman kültür fikrini Alman karşıtı demokratik eylem propagandasına karşı ileri sürüyordu. Savaşın ideolojik mücadele düzleminde Batı dünyası, bugün olduğu gibi o gün de, girdiği savaşı uygarlık ile barbarlığın mücadelesi olarak kodlamıştır. Fransızlar savaşı güç ile ruhun, kılıç ile fikrin, yalan ile hakikatin, barbarlık ile adaletin savaşı olarak görüyorlardı. Mann, Fransız antitezlerine karşı kendi Alman antitezini geliştirmiştir. Batı ekseni ve uygarlığın yazarları dünya savaşını uygarlık ile barbarlığın savaşı olarak çerçevelemek isterlerken, buna karşı çıkarak Mann, savaş, uygarlık ile kültürün mücadelesine tercüme etmiştir. Böylelikle savaş, uygarlık ile barbar arasındaki ölümcül normatif hiyerarşiyi tersine çevirerek yüksek bir kültüre, derin bir maneviyata ve yüce bir sanata sahip bir ulus olarak Almanlar ile modern barbarların mücadelesine dönüşmüştür. Ona göre savaş, Almanya'nın Batılı güçlerin "zoraki uygarlığına" karşı çıkması gereken kültürel bir savaşı temsil etmektedir. Mann için uygarlık dünyanın orta sınıf ve edebiyat tarafından fethedilmesinden başka bir anlama gelmemektedir. Siyasallaşmış ve edebiyatlaşmış orta sınıf ruhunun yerkürenin meskûn bölgelerini sömürgeleştirmesinden başka bir şey değildir (Mann, 1987: 33). "Militarizme karşı uygarlık" formülasyonunu da eleştiren Mann uygarlık, demokrasi ve militarizmin birbirini dışlayan kavramlar olmadığını altını net bir şekilde çizmiştir. Alman kültür fikri savaş zamanında ileri sürülmüştür, çünkü Batı ekseni "militarizme karşı uygarlık", "militarizme karşı sivilite" gibi iddialar ile Almanya'nın uygar bir ülke olmadığını dolayısıyla ona karşı savaşın meşru olduğunu savunmaktaydı. Onlara göre Almanlar yalnızca cinayet aletlerinin üretiminde mükemmelleşmişti. Batı ekseni Atina ve Roma'ydı; Almanya ise Sparta ve Germenik barbardı. Mann ise bu söyleme karşı Almanya'nın sadece teknik ve uygarlık düzleminde değil, kültürel düzlemde de Batı'nın öğretmeni olduğunun ve Alman üniversitelerinin, akademilerinin, eğitim kurumlarının genel bir yüksekliğin ifadesini olduğunun altını çizmiştir (Mann, 1983: 29). 1871'de Fransızlara karşı zafer kazanan sadece disiplinli Alman militarizmi değildir, zafer kazanan aynı zamanda disiplinli Alman akademisi, entelektüelleri, sanatçıları ve filozoflarıdır. Bu savaş ülkenin ahlakının, bağımsızlığının ve kimliğinin korunması ve dolayısıyla Alman kültürü ile Fransız uygarlığının karşı karşıya gelmesiyle ilgili olacaktır. Böylece Mann, uygarlık okuryazarıyla kültürün sanatçıları birbirinin karşısına konumlandırarak ideolojik alanda sürdürülen kültür savaşına doğrudan katılmıştır. Askerler cephede, sanatçılar da kültür cephesinde seferber olmuşlardır. Bu bağlamda Mann kendilerini askerliğe çağıranın ordu ve devlet değil, zamanın kendisi olduğunu yazmıştır (Mann, 1987: 1).

Mann için ağabeyi gibi uygarlık yazarları kozmopolit radikalizmin Almanya'da kök salmasını temsil etmekteydi. Dreyfus Davası'nda takındığı kamusal entelektüel roller nedeniyle Zola, tipik bir Fransız eylemci aklının temsilcisidir. Baudelaire, Zola, Balzac uygarlığın okuryazarıydı. Belagat sahibi yurttaş orta sınıfın edebi avukatıydı. "Uygarlık edebiyatçısı" ifadesi şüphesiz bir söz oyunudur. Bununla Mann uygarlığın ve edebiyatın bir ve aynı şey olduğunu belirtmek istemektedir. Uygar olmak, politikleşmek ve demokratikleşmek edebiyatçı olmanın koşuludur. Bu açıdan Mann, Almanya'nın "edebiyatsız ülke" olmayı sürdürmesini talep etmektedir. Almanya şairlerin ve filozofların ülkesi iken Fransa söze düşkün edebiyatçıların ülkesidir. Onun için ülkesindeki radikal edebiyatçılar, ahlakçı nihilistler uygarlığın imperium'una aittir. Hatta kendi ülkesindeki uygarlık yazarları hakkında şu cümleleri kurmaktan da çekinmemektedir: "Uygarlık güçlerinin başarıları onu mutlu ediyor; onların savaş malzemelerine, zırhlarına, beton kalkanlarına, uçaklarına, zehirli ve boğucu gaz bombalarına hayranlık duyuyor, aynı şeyleri Alman tarafında iğrenç buluyordu. Bir Fransız topu ona saygıdeğer, bir Alman topu canice, iğrenç ve aptalca görünmektedir (Mann, 1987: 43). Mann'a göre pasifist olduğunu iddia eden uygarlığın edebiyatçısı, uygarlığın hizmetinde yürütüldüğünde savaşı kötülemezler. "Devrimin müridi olan uygarlık yazarı hakikat ve uygarlık için kan dökmekten rahatsız olmaz. Kendilerini hümanist, insanlığın en kararlı sevgisine sahip olduklarına iddia eden yazarlar insanlık sevgisi adına kan dökmekten korkmazlar. Giyotin, ebedi sözcük kadar onun araçlarından biridir" (Mann, 1987: 42).

Alman dilinin ve kültürün krize girdiği bir dönemde bu kültürü korumak sanatçıların, entelektüellerin, yazarların genel vazifesidir. Buradan hareketle, Birinci Dünya Savaşı kültür savaşı olarak görülmüştür. Alman kültürü korunmaya değer bir zenginliktir ve Alman militarizme olmasa çoktan yok edilmiş olacaktır. Birinci dünya savaşı Alman entelektüeller, sanatçılar, filozoflar tarafından kültürün yok edilmesi amacını taşıyan bir düzleştirme, yüzeyselleştirme operasyonu olarak algılanmıştır. Mann için Almanlık kültür, geist, özgürlük, sanattır. Fransızlık ise uygarlık, toplum, oy hakkı, edebiyattır. Ona göre aklın ilerlemesi sanatın gerilemesidir. Politika, demokrasi, uygarlık Mann'ın dilinde kültür ve sanatın karşıt kutbunda yer alan Batılı kavramlardır. Hatta Mann, Fransızların bu savaşı genişletilmiş Dreyfus davası gibi gördüklerini yazdı (Mann, 1987: 40). Bu analojiye göre kim Almanya'ya karşı savaşıyorsa entelektüeldir. Uygarlık yazarlarına göre ise Almanya'nın tarihine, trajik kaderine, içsel derinliğine yönelik coşkulu, sempatik ve romantik tutkulara anti-entelektüel bir tını vardır. Mann için ise Fransız uygarlık edebiyatçısı siyasetin hizmetinde bir retorikçiden ibarettir. O, iyi sözü, süs-

l  retoriği eylem için talep etmekteydi. Sanat, Retorikten  st nd . Uygarlık edebiyatçıları şairlerin ve filozofların ulusunu gevezelerin ve demagogların ulusuna dönüştürme tehlikesini temsil ediyorlardı. Alman kültür kavramı i seldi; din, sanat, müzik, edebiyat, şiir, teoloji, beşeri bilimler ve felsefeyi kapsıyordu. Bu kültür fikrinden hareketle Alman entelektüelleri uygarlığın dışsal yapısına, siyasete, ekonomiye ve topluma karşı küçümseme içindeydiler. Bu itibarla Almanya kültürel olarak üstündü. Kendi  st nl k iddiasını en temel olarak kültürel sahada geliştirmiştir. Bu kültür fikri uygarlık g  lerine karşı girişilen dünya savaşında Almanya'nın üstünlük iddialarını beslemi tir. Kültürel üstünlüğe yalnızca Almanlar sahiptir ve diğerleri yalnızca dış kabukla, medeniyetle idare etmekteydiler.

Thomas Mann savaş sonrası Cumhuriyet i dönemde her ne kadar cephe deği tirse, demokrasiye ihtida etse de *Sava taki Düşünceler*'de kültürün safin-da hizalanmı tır. Savaş kapıya dayandığında Mann, Almanya'nın Kültürü'n n savunulması yönünde edebiyat alanında mücadele etti. Kültür Almanya'nın üstün olduğu, Rusya'nın barbar kitle toplumuna, Fransa'nın efemine dekadansına, Birleşik Devletlerin mek nik k busuna, İngiltere'nin ödlek tüccarlarına karşı savunulması gerekiyordu. Mann, hemen savaşın başlangıcında 1914'te yayınlanan kitabı *Sava taki Düşünceler*'de müzikal, metafizik, pedagojik ve öznel kültüre sahip Almanya'yı, analitik,   pheci, siyasal ve sosyal uygarlığın karşısına yerle tirmi tir (Mann, 1987: VIII). Mann'a göre kültür birliktir, tarzdır, biçimdir, tavidir, zevktir. Ne kadar maceracı, tuhaf, vahşi, kanlı ve korkunç olursa olsun dünyanın belli bir ruhani organizasyonudur. Buna karşılıklı uygarlık ise akıldır, aydınlanmadır, yatı madır, ku kuculuktur,   z lmedir, ruhtur. Onun ruhu sivildir, yurtta tır: içgüdülerin, tutkuların yeminli düşmanıdır; anti-demoniktir, anti-heroiktir (Mann, 1983: 23). Kültür en açık şekilde sanat ve dehada ortaya çıkar. Kültür, tutkulu ve doğal olduğundan çözücü değil, koruyucu bir güçtür. Goethe apolitiktir, tamamen devrim kar ıtıdır. Doğanın en kültürlü oğludur. Goethe gibi bir deha, kültürün hizmetindeki bir sanatçı Fransız Devrimi'ne sadece düzen duygusuyla değil, tamamen uygarla tırıcı ruhun bir eseri olarak soğuk davranmıştır. Çünkü sanat ilerleme ve aydınlanmayla, toplumsal sözleşme ve insanın uygarla masıyla ilgilenmez (Mann, 1983: 24). Eęer sanat devrimci bir şekilde davranırsa bunu ilerici amaçlar için yapmaz, daha asil görevler için yapar. Alman ruhu derinliği nedeniyle kültürün taşıyıcısıdır. Sanat tüm kültür gibi demonik olanın yüceltilmesidir. Disiplini ahlaktan daha katı, bilgisi aydınlanmadan daha derin ve sorumsuzluğu ku kuculuktan daha özgürdür. Onun bilgisi bilim değil duygusallık ve mistisizmdir (Mann, 1983: 23). Ona göre kültür apolitik ve muhafazak rdır. Bu nedenle uygarlığın ruhuna karşıdır. Mann'a göre kültür

esasen sanat ve deha tarafından taşındığı için apolitik olmak zorundadır. Fransız politik-edebiyatçı imgesi karşısında Alman derin tefekkür sahibi özgür sanatçıdır. Fransız edebiyatsa Alman müziktir. Zola'ya karşı Wagner'dir. Hatta Mann Fransa ve Almanya karşıtlığını “müzik” ve “politika” karşıtlığında indirgemıştır (Mann, 1987: 18). Ona göre uygarlık baştan aşağıya politikadır ve politika kültürden nefret etmektedir. Siyaset akıl, demokrasi ve uygarlıktır. Ahlak ise kültür ve ruh meselesidir. Mann'a göre Goethe'nin kültürel ethosu uygarlık edebiyatçısının politika aşkından dolayı yok olmuştu. Uygarlık edebiyatçısının yeni tutkusu Politika idi. “Uygarlık”, “devrim”, “demokrasi”, “toplum”, “politika” kavramları Mann için özdeş terimlerdir. Uygarlığın edebiyatçısı için uygarlık hümanizmiyle yazma sanatı ruhun baskın tutkularıydı. Bu iki tutkunun bir arada bulunması tesadüf değildir. Mann'ın ifadesiyle söylersek “güzel yazmak güzel düşünmek anlamına geliyordu ve orada güzel eylemlere geçmek uzak değildir (Mann, 1987: 69). İnsan ve yazı sevgisinin siyasi sonucu radikal Cumhuriyet'ti. Uygarlık yazarının kalbinde ve zihnindeki edebiyatçıların cumhuriyetiydi. Benzer şekilde bir kişi ya demokrat ya da politikacı değildir. Politik entelektüel tutum demokrat tutumdur. Politikaya olan inanç demokrasiye ve toplumsal sözleşmeye olan inançtır (Mann, 1987: 16).² Bir kişi demokrat değilse entelektüel de değildir. Kültürel ethosun siyasallaşması Mann için Goethe'den Rousseau'ya geçmek anlamına geliyordu. Alman kültür kavramında siyasi unsur eksiktir (Mann, 1987: 78). Dünya savaşıyla Almanya kültür çağından uygarlık çağına geçmeye zorlanıyordu. Bu aynı zamanda kültür çağından siyaset çağına geçmek demektir. Goethe kültürel ruhun, kültürel insanlığın babasıyken Rousseau siyasi ruhun, siyasal insanlığın babasıdır. Fransız eylemi aklını, yani aydınlanmış dünya özgürlüğü fikrini, dünya mutluluğu lehine aktif olmayan kararlı bir eylem aklını Alman karşıtı bir yapı olarak değerlendirmiştir. Aklın siyasallaşmasını, akıl kavramının Fransızlar tarafından reformcu aydınlanmaya, devrimci hümanizme dönüştürülmesini Mann kabul edilemez bulur (Mann, 1987: 16). Çünkü akıl politika demek değildir.³ Kant'ın “saf akıl” ve “pratik akıl” diye kategorileştirdiği bir iklimde yetişmiş entelektüeller için “aklın siyasallaşması” (“Fransız

2 Mann'a göre 1800'lerin başında ulusal fikir, anavatan sevgisi, demokrasi ve siyaset Almanya'da da ayrı görülüyordu. O dönemde entelektüelleri demokrat olmadan önce milliydiler ya da demokrat oldukları için milliydiler. Ancak dünya savaşı koşullarında Almanya'nın Batı demokrasisine karşı mücadelesi milli duyguların demokratik olmasını son derece zorlaştırmaktadır. Çünkü uzun bir süredir Almanya'da demokrasi kozmopolit radikalizm için kullanılan bir kelime, uygarlık terimi, Fransızlık olarak tanımlanmaya başlanmıştır (Mann, 1987: 83).

3 Mann'a göre bu Alman çelişmesini oluşturdu: Alman geleneği ile çağdaş siyasal karakter arasında bir açmaz yaşandı: Almanlar Alman olarak kalmak istiyorlardı peki ama demokrasi Alman olarak kalmak istiyor muydu? (Mann, 1987: 191).

uygarlığı") tedirginlik verici olması manidardır.⁴ Mann, savaşa neden destek verdiğinin apolitik gerekçeleri hakkında şunları belirtmiştir:

Kantçı estetiğin ülkesinde, her şeyden önce bir Alman zaferini çıkarsız bir şekilde arzuladığını vurgulamak tavsiye edilir. Ben ne güç tutkunu bir Junker'im, ne ağır sanayinin hissedarlarından biriyim, ne de kapitalist bağlantıları olan bir sosyal emperyalistim. Almanya'nın ticari hâkimiyetinden ölümüne bir çıkarım yok ve hatta Almanya'nın büyük siyasete ve emperyal bir varoluşa çağırılması konusunda şüphelerim var. Fikirleri politik olarak gerçekleştirmek Almanya'nın misyonu ve görevi, "kaderi" asla olamaz ve olmayacaktır (Mann, 1987: 21).

Çünkü Fransızlar kendi akıllarındaki fikirleri gerçekleştirmek adına dünyayı uygarlaştırmak, politikleştirmek, demokratikleştirmek istiyorlardı. Mann'a göre Luther ve Kant Fransız Devrimi'nden daha ağır basmıştır. Çünkü bireyin Tanrı önünde özgürleşmesi ve *Saf Akılın Kritiği* insan haklarının ilanından daha radikal bir ayaklanmadır (Mann, 1983: 31). Görüldüğü gibi Mann savaşı politik gerekçelerle değil apolitik gerekçelerle meşrulaştırmaktadır. Onun savaşa dahil olma gerekçeleri maddi değil metafiziktir, uygar değil kültürel; politik değil ulusaldır:

Alman birliği fikrinin taşıyıcısı, her zaman Alman kültürünün ve düşünce tarzının taşıyıcısı olduğu içindir. Ancak çoğu zaman savaşın teleolojik işlevi ulusal karakterin oluşturulması, korunması ve güçlendirilmesi olarak görülmüştür: ulusal kültürün rasyonalist çöküşüne karşı büyük bir savunmadır ve benim bu savaşa katılmamın dünya ve ekonomik egemenlikle hiçbir ilgisi yoktur; bu daha ziyade Alman kültürünün dışarıdan gelen korkunç manevi baskı ve saldırılarla zorlandığı o tutkulu kendini tanıma, kendini sınırlama ve kendini yeniden üretme sürecine katılmaktan başka bir şey değildir (Mann, 1987: 82).

Akıl ve siyaset, kültür ve uygarlık, ruh ve toplum, özgürlük ve oy hakkı, sanat ve edebiyat Almanya ile Fransa'yı temsil eden ontolojik farklardır. Mann'a göre Alman'ın dünyaya karşı davranışı soyut ve mistiktir, yani müzikaldir. Almanya müziktir, müzikalitedir. Richard Wagner bir keresinde "uygarlığın müziğin önünde güneşin önündeki sis gibi kaybolup gideceğini" söylemiştir (Mann, 1987: 24).⁵ Ama Mann'a göre bir gün müziğin uygarlığın önünde, güneşin önündeki sis gibi yok olacağını hiç hayal etmemiştir. Fransızlık ideal temsilini Zola'da buluyorsa Almanlık da ideal temsilini Wagner'de bulmuştur. İlki toplumsal devrim için seferber olmuş bir romancı, diğeri manevi-kültürel-metafizik bir Rönesans arayışında derin bir sanatçıydı. Wagner'in müziği evrensel uygarlığın kozmopoliti radikalizmini durduracaktı. Mann'a göre kültür kavramı daha insani, manevi ve saftı; uygarlık kavramı ise teknik ve politik

4 Thomas Mann Almanya'da Cumhuriyet kurulduktan ve sosyal demokratlar iktidara geldikten sonra kültür ile politika antitezini terk ederek kültürlü bir halkın siyaset dışı kalmasının tehlikelerine işaret etmeye başlamıştır.

5 Stefan George bir şiirinde Nietzsche hakkında şöyle yazmıştı: "Şarkı söylemeliydi, konuşmamalıydı" (George'dan aktaran Mann, 1987:59).

lekelerle maluldü. İçsel bir halk olarak Alman metafizik, pedagojik ve müzik halkıydı; siyasi değil ahlaki yönelimli bir halktı. Alman ruhunun müzikalitesi içsellığı, insan enerjisinin spekülâtif boyutunu dışsal dünyadan, sosyo-politik unsurlarından ayırmasına dayanıyordu. Ona göre sentetik-plastik ve analitik-kritik niteliklerden oluşan roman biçimine organik ve bütünlükçü Alman yeteneği uygun değildi. Bu anlamda Almanya edebiyat-dışı bir ülkedir. Hatta Mann şöyle der: “Roman yazarının ulusal bilincimizde bir şairin, bir dram yazarının ve bir müzisyenin ulaşabileceği temsil konumuna yükselebileceğini varsaymak ilginçtir” (Mann, 1987: 48). Bu yüzden Alman ruhunun temsilcisi Faust müzikal olmalıdır. Başka bir deyişle Mann’ın Doktor Faustus (1947) romanı müzikal olmak durumundadır. Bu nedenle Mann, Doktor Faustus romanında başkarakter besteci Adrian Leverkühn karakteridir. Leverkühn “Almanya’da müziğin popüler anlamda saygınlığı vardır. Fransa’da ise ilgi, daha çok edebiyata yöneliktir.” demektedir (Mann, 2014: 187). Almanya’nın ondokuzuncu yüzyılda sanata yaptığı en büyük katkı müzik alanındadır. Mann da “Alman olmadan müzisyen olunabilir mi?” diye soruyordu (Mann’dan aktaran Watson, 2024). Leverkühn muhafazakâr bir karakterdi, düzen arayışı içindeydi. Ona göre düzen sanatın da temelinde yatan fikirdi: “Düzen her şeydir. Onsuz hiçbir şey yoktur, hele sanat hiç yoktur” (Mann, 2014: 69).

Kültürün bu kavranışına karşın uygarlık; “aydınlanma, akıl, terbiye, şüphecilik, çözülme, pasifikasyon, sivil ruh, burjuvadır. İçgüdülerin ve tutkuların yeminli düşmanıdır. Anti-demokratiktir, anti-kahramandır ve antijeniktir” (Mann, 1983: 24). Uygarlık yazarlarının ilerleme gördüğü yerde Mann çürüme, yozlaşma ve kokuşma gördü. Aydınlanma ve uygarlık özdeşti. Uygarlık gelenekten koparak akıl ilkesinin yol gösterici düstur olmasıdır. Fransız Devrimi ve Cumhuriyetle doruk noktasına ulaşmıştır. Mann’a göre “uygarlığın kahramanı Voltaire, kültürünki de Büyük Frederick’tir. Akıl ile daimon, ruh ile deha, burjuva ahlakıyla kahramanca görev, büyük sivil ile büyük asker gibi büyük kavram çiftlerini somutlaştırır ve Fransa ve Almanya’yı temsil ederler” (Mann, 1983: 28). Dünya savaşı şartlarında uygarlık parlamenterizmi, demokrasiyi ve itilaf devletlerini temsil eder. Uygar dünya kültür dünyası karşısında değersiz, yoz, yüzeysel ve kadınsı görünmektedir. Mann, Batı tarzı demokrasinin Alman tarzı olmadığını savundu. En içe dönük halk olarak Almanların demokrasiye, parlamenter hükümet biçimlerine ve özellikle de cumhuriyetçiliğe doğru siyasi ilerleme konusunda diğer [halklara] kıyasla daha tereddütlü ve daha ilgili olduğunu göstermeye çalışmıştır (Mann’dan aktaran Watson, 2024: 443). Uygarlık edebiyatçıları için ise “Tanrı”, “vatan”, “imparatorluk”, “özgürlük”, “sevgi ve sadakat”, “güzellik”, “bilim”, “sanat” sıralarması son derece edebiyat karşıtı bir değerler sıralaması anlamına geliyordu.

Mann, uygar ülkelerin kendisini diğer ülkeler karşısında öğretmen olarak gördüklerini belirtmiştir. Uygar ülkelerin amaçlarının Almanya'yı militarizmden uzaklaştırmak, 'insanlığı yücelten fikirler' aracılığıyla 'daha yüksek', 'daha asil', 'daha özgür' bir seviyeye getirmek olduğu ifade etmiştir. Uygar ülkelerin kendisini diğer ülkeler karşısında öğretmen olarak görmekte ve amaçlarının Almanya'yı militarizmden uzaklaştırmak, 'insanlığı yücelten fikirler' aracılığıyla 'daha yüksek', 'daha asil', 'daha özgür' bir seviyeye getirmektir. Batılılar savaşı Almanya'nın zorla uygarlaştırılması olarak tasarlamışlardı. Mann Batılılar açısından savaşın tek gerekçesini şu sözlerle ifade ediyordu: "Bizi eğitmek istiyorlardı" (Mann, 1983: 34). Demokratikleştirilmiş Almanya Batının dostu olacaktı. Almanya'daki uygarlık yanlıları için tek çıkış yolu tiranlığa karşı devrime yol açacak bir yenilgidir (Mann, 1983: 34). Hatta uygarlık yazarları açısından Avrupa'yı ileri götürmenin tek yolu Almanya'nın yenilgisi olacaktır. Batılılar, Alman tarzında, gücü ne olursa olsun kırılması gereken barbarlık görüyorlardı. Batının Almanya karşısında takındığı ebedi öğretmenlik konumuna şiddetle karşı çıkarak Alman özgünlüğünü ve üstünlüğünü savunmuşlar, Avrupa'nın ancak "kültür" ekseninde bir varoluş geliştirebilirse var olmaya devam edeceğini, aksi takdirde "uygarlık" koşulları altında çürüyerek yok olacağını savunmuşlardır. Mann, uygarlık çağında yeniden kültürlü olmak istiyorsak çok daha barbar olmamız gerektiğini salık verir. Başka bir deyişle "kültürel tazelenme" için barbarlığa kapsamlı bir geri dönüş ihtiyacı vardır. Hatta ona göre bir sanatçı, bir şair ancak ilkel olana yabancılaşmadığı ölçüde gerçek manada sanatçı ve şair olabilirdi (Mann, 1987: 108).

Mann kardeşler arasındaki entelektüel ve politik tartışma esasen bir yandan Alman orta sınıflarının milliyetçi-muhafazakârlar ve hümanist-evrenselciler olarak yarılmalarını, diğer yandan da Avrupa'daki temel tezatları yansıtıyordu. Mann'ın *Büyülü Dağ*'ı (1924) savaş öncesi Avrupa'nın fikir ve siyasi-ahlaki hayatının toplamından ibarettir. Avrupa için Almanya'nın fikir hayatının belgelenmesidir. Devrinin fikir hayatının serimlenmesidir. *Büyülü Dağ*'daki entelektüel tartışma eğitilmiş, entelektüel orta sınıfın iki fraksiyonu arasındaki bir asra uzanan mücadelenin, gerilimli ilişkinin edebi bir ifadesidir.⁶ Settembrini karakteri aydınlanmanın iflah olmaz çocuğudur, iyi niyetli ve akılcıdır, ruhban karşıtıdır, hümanist iyimserdir. Bunun karşısında Naptha ise irrasyonalizme savunan, ölümün karanlık fanatik konuşan bir savunucusudur. Thomas Mann kendisi için "yüreğinde Settembrini'lik yoktu diye yazmış-

6 Mann, Alman düzyazı eserlerinin Fransız tarzında bir sosyal eleştiri değil, Alman tarzında bir eğitim ve gelişim romanı olduğunu altını çizer. Ona göre Fransız romanı sosyal eleştiri romanıdır. Alman romanı ise kişinin manevi, ruhsal, duygusal ve entelektüel gelişimine odaklanan Bildungsroman'dır. Fransız devrimci yazarları basitçe çağdaş retorikçilerden ibaret iken Alman yazarları derin tefekkür sahibi kişiliklerdir.

tı. Ancak Gay, “Weimar’ın en çok ihtiyaç duyduğu Settembriniydi” diye ekliyor (Gay, 2023: 168). Hümanist-liberal, ilerici, solcu entelektüeller ile milliyetçi muhafazakâr entelektüeller arasındaki mücadele iktisat alanında marjinal iktisat ile tarihsel iktisat arasında; hukuk teorisi alanında Kelsen ile Schmitt arasında; felsefi düzlemde Cassier ile Heidegger arasında; sosyoloji alanında cemaat ile cemiyet arasında; edebiyat alanında ise dünya edebiyatı kavramsal-laştırması ile milli edebiyat arasında yaşanmıştır. Hümanizm ile milliyetçilik arasındaki mücadele Almanya’da doruk noktasına ulaşmıştır. Her entelektüel ikisi arasındaki gerilimi yaşamıştır. Örneğin Max Weber gibi liberal-milliyetçi bir isim bir yandan modern rasyonalizmin gelişimini tahlil ederek liberal bir konumlanış içinde olmuş (Weimar Anayasası’nın hazırlayan ekibin içindedir) diğer yandan da “karizmatik otorite”, “seçimli monarşi”, “dünyanın büyüsunün bozulması” gibi fikirleriyle de milliyetçi-muhafazakâr düşünceye önemli katkılar yapmıştır.⁷ Hatta Weber, “Romalıları sadece mekânsal fetih biliyor, entelektüel, teknik, bilimsel olana vakıf olamıyor.” tespitiyle bulunarak adeta Almanları kültür alanında kendi tarzlarını yaratmaya çağırıyordu. Weber “Alman Biçimi” kavramını kullanır ve bu biçimin tüm alanlarda hâkim kılma mücadelesi ve arayışının ifadesidir. Weber’de savaş başladığında dünya savaşını bir kültür savaşı olarak yorumlamıştır. Ona göre Almanya Avrupa’nın en eğitilmiş, kültürlü ulusudur. Savaş ise devlet için değil ulusal kültür topluluğu için yürütülür. Bir devletin, ulusun karşı karşıya olduğunu düşündüğü somut dünya ve kültür siyaseti görevlerini yüklenmesi gerekir (Weber’den aktaran Kaube: 2020: 367). “Düşmanları artık Almanya’yı Kant’ın ülkesi olarak değil, Krupp’un ülkesi olmakla suçlayacaktır. Weber için de Almanya sadece ahlaki, tarihi ya da estetik ideallerin peşinde bir ülke olarak hayal etmemesini ister (Kaube, 2020: 367). Hümanist bir kültür içinde yetişmiş, Almanlara daima başka halkların düşünüş biçimlerini örnek göstermiş ve kent soylulara İngiliz erdemlerini tavsiye etmiş Weber, savaş başladığında Almanlara savaşa girmeleri yönündeki ulusal kültür davalarını hatırlatmıştır. Savaşı bir ekonomik mesele olarak değil onur meselesi olarak algılayan ve onaylayan Weber şöyle yazmıştır: “İnsan evinde bir *şeyden dolayı* ölür fakat dışarıda, savaş cephesinde bir *şey uğruna* ölür”. (Weber’dan aktaran Kaube, 2020: 366).⁸ Almanlar savaşı ekonomik, siyasi ve jeo-politik gerekçelendirmelerinin yanı

7 Weber’in içine doğmuş olduğu kuşak üç ayrı devrimle karakterize olmuştur. İlki, en açık ifadesini ilk olarak Kuzey Amerika’da ve Paris’te bulan, demokratik anayasa devletini doğuran siyasi devrimdir. İkincisi, İngiltere’den çıkan buhar makinası, hızlı basım yayım makinesi, mekânîk dokuma tezgâhıyla simgeleşen endüstri devrimi ve üçüncüsü olarak zorunlu eğitim, üniversiteye giriş sınavlarını getiren, farklı bilim dallarının oluşumunu beraberinde getiren eğitim devrimidir (Kaube, 2020: 22).

8 Benzer bir iç savaş-dış savaş ayrımını Jünger’in metinlerinde de buluyoruz: “I. Dünya Savaşı, değerlendirmeleri değiştirdi. Uluslararası savaşlar babalar arasında, iç savaşlar ise kardeşler arasında yapılır. Babanın eline düşmek, kardeşin eline düşmekten her zaman daha iyidir; ulusal düşman olmak, toplumsal düşman olmaktan daha kolaydı” (Jünger, 2021: 111). “Fraternité, babaların oğulları kurban etmesi değil, kardeşlerin birbirini öldürmesi demektir. Ulusal savaşın yerini iç savaş aldı. Büyük eşitleme, önce ulusal bahanelerle giderek tırmanarak dünya iç savaşına yol açtı” (Jünger, 2021: 153).

sıra en önemli meşrulaştırma argümanı "kültür savaşı" bağlamında geliştirilmişlerdir. Savaşın iki ruh arasında geçtiği konusunda milliyetçi-muhafazakâr orta sınıflar hemfikirdir: "İngilizlerin esnaf ruhuyla, Nietzsche'nin tiniyle sürdüren Almanların kahramanlık ruhu. Dünyanın Rus bürokratlar, Anglosakson tüccarlar ve Fransız rantiyeciler arasındaki bölünmesine Alman kültürü gibi bir kültür seyirci kalamaz" (Kaube, 2020: 366). Milli-devletlerin oluşum sürecinde din, bilim ve iktisat artık ulusal öncüllerle hareket etmemektedir. Ulusal bir iktisat da değil küresel bir ekonomi yaşandığı ileri sürülmüştür. Ulusal varoluş savunmanın cephesi "bilgi"den ziyade "duygu" zemininde yürütülmeye başlanacaktır. Almanya'yı Prusya ruhundan kurtarıp Batı bireyselliğine yaklaştırmayı arzu eden liberal-hümanistler ile Almanya'yı Batı bireyselliğinden kopararak Prusya ruhuyla yeni Almanya gerçekliğini kurmak isteyen milliyetçi-muhafazakârların kültür savaşı arasında yaşanmaktadır. Weber için siyaset bir onur meselesidir. Bu nedenle savaşın en büyük meşru gerekçesi "onur"dur. Versay'la birlikte "parya halk" haline getirilmeye çalışılan Almanların onuru kırılmıştır. Bir halk ancak onuru için savaşmalıdır. İmparatorluğun, Eski Almanya'nın dayanılmaz çirkin ölümünü büyük bir utanç olarak bulduğunu belirtir (Kaube, 2020: 393). 1918'de gerçekleşen Kasım Devrimi'ni de "mide bulandırıcı maskeli bir karnaval", onur kaybına karşı "bir tür uyuşturucu" olarak yorumlar (Kaube, 2020: 394).

Sonuç Yerine

Genelde literatürde *İronik Alman* (Erich Heller) olarak Thomas Mann hayatının genelinde hayat ile sanat, politika ile kültür, edebiyat ile sanat, uygarlık ile kültür arasında gelgitler yaşamış olsa da savaş döneminde çok daha muhafazakâr bir kültür fikrine tutunmuştur. Savaş sonrası yazılarında "apolitik Alman" figürünü kıyasıya eleştirmiş ve kültür ile politika, toplumsal sorun ile kültürel sorun, demokrasi ile kültür arasındaki yakın ilişkiler görmeye başlamış olsa da savaş döneminde çok daha düalist bir yaklaşımı benimsemiştir. Mann çok net tutumla Fransa'ya karşı savaşı Alman kültürünün Fransız uygarlığına karşı zorunlu mücadelesi olarak tanımlamıştır. Mann dünya savaşını politik değil ulusal bir dava olarak görmüş ve ulusun kültürel ruhu adına savaşı yorumlamaya çalışmıştır. Özellikle *Apolitik Bir İnsanın Düşünceleri* kitabında uygarlık -edebiyatçı/yazarlarına, pasifistlere, dışavurumculara, demokratlara ve jakobenlere karşı muhafazakâr kültür fikrinin parlak formülasyonlarını geliştirmiştir. Bu kitap açıkçası aydınlanmaya karşı romantizmin, rasyonalist ifadenin soğukluğuna karşı müziğin, ahlakçı politikanın edebi retoriklerine karşı kötümser ironinin savunmasıdır. Burada Mann kendi fikir sisteminde bir düzen yaratmıştır. Bu bir dost-düşman düzenidir:

Almanya ile Fransa, kültür ile uygarlık, sanat ile kültür, içsellik ile politika, müzik ile roman vs... Bu itibarla savaş uygarlığa, edebiyata ve politikaya karşı içsellikten fıskıran hakiki özgürlüğün savaşıdır. Sanat ile savaş arasında iç-sel, mistik bir bağ olduğunu düşünmesine, yani sanatçının bohem değil asker olduğunu ileri sürmesine rağmen Mann bu kitabında kültür lehine siyasetin reddedilmesini salık vermiştir. Sanatçı ile vatandaş arasındaki kategorik ayrımı bu dönemde savunmuştur. Sanatçı vatandaştan ayırdı ancak askerle özdeşti. Onun için sanatçı bohem değil asker bir figürdü. Her ne kadar Mann Almanya'nın yenilgisinden ve Cumhuriyet ilan edilmesinden sonra apolitikten demokratlığa, monarşi taraftarlığından Cumhuriyetçiliğe yönelmiş olsa da, savaşı kültürel bir halk olarak Almanların dünyanın siyasallaşmasına direnmesi olarak yorumlamıştır. Mann, Birinci Dünya Savaşı'nı pusulasız, inançsız, çürümüş ve kokuşmuş uygarlığa karşı ahlaki bir kurtuluş umudu olarak gördü. Savaş, kültürel bir halk olarak Almanya uygarlığın yozlaştırıcı etkisine karşı bir tepkisiydi. Fransız devrimci geleneğine itirazla Mann dünyanın sorunlarını politik olarak çözülemeyeceğini düşünüyordu. Mann, J. J. Rousseau'nun "iyi insanlar" düşüncesinden ilham alan devrimci iyimserliğe karşı insan sorununun toplumsal devrimle çözülemeyeceğini, Dostoyevski örneğinde olduğunda gibi, ancak ahlaki ve ruhsal bir yenilenmeyle çözülebileceğini düşünüyordu. Kültür insanları birbirine bağlar, uygarlık ise çözerdi. Uygarlığın çözücü etkisi altında devlet, din, sanat, topluluk vs hiçbir şeyin dayanma gücü yoktu. Almanya'nın uygarlaştırılması, edebiyatlaştırılması, politikleştirilmesi olarak gördüğü kurtuluş doktrinine karşı çıkarak insan ruhunun mükemmelleşmesinin kültürden geçtiğini savunmuştur. Almanya'nın Fransa'yı yenilgiye uğratması kültürün siyaset üzerindeki zaferi olacaktı. Almanya'nın siyasallaşması, edebiyatlaşması ve radikalleşmesi Almanya'nın Almansızlaştırılmasıyla bir ve aynı şeydi. "Müzik Almanya'nın iklimidir." ve müziksiz ve metafiziksiz Almanya, Almanya olmaktan çıkacaktır. Bu dönemde Mann, *muhafazakâr Almanya* kaybettikten sonra devletin ve toplumun yapısı otoritesiz öznelerin radikal anarşisine bırakacağından derin bir endişe duymuştur. Ona göre uygarlık edebiyatçısının eleştirel nihilizmi sürekli ayaklanma ve devrimlerden başka bir sonuç doğurmayacaktır.

Kaynakça

- Aytaç, G. (2010). *Thomas Mann'ın Edebiyat Dünyası*, Ankara: Phoenix Yayınları.
- Bourdieu, P. (2018). *Heidegger'in Politik Ontolojisi*. Çev. Aslı Sümer. İstanbul: Monokl Yayınları.
- Bora, T. (2018). *Zamanın Kelimeleri: "Yeni Türkiye"nin Siyasi Dili*. İstanbul: Birikim Yayınları.
- Elias, N. (2023). *Almanlar Üzerine İncelemeler*. Çev. Firuzan Gürbüz Gerhold. İstanbul: Alfa Yayınları.

- Gürpınar, D. (2017). *Yerli Milli: Türk Düşününde Hamasi Söylemler*. İstanbul: Liber Yayınları.
- Gay, P. (2023). *Wiemar Kültürü*. Çev. Eren Buğlalılar. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Hobsbawm, E. (1996). *Kısa 20. Yüzyıl, 1914-1991 Aşırılıklar Çağı*. Çev. Yavuz Alogan, İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Heller, E. (1981). *Thomas Mann: The Ironic German*. Cambridge: Cambridge University Press.
- İnce, H.O. (2010). *Muhafazakâr İdeoloji, Din, Siyaset*. İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Jünger, E. (2021). *Eumeswil*. Çev. Süheyla Kaya. İstanbul. Jaguar Kitap.
- Kaube, J. (2020). *Max Weber*. Çev. Öndercan Muti. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Lapenies, W. (2006). *Seduction Of Culture in German History*. New Jersey. Princeton University Press.
- Mann, T. (2013) *Büyülü Dağ* (2 Cilt), çev. İris Kantemir, İstanbul: Can Yayınları.
- Mann, T. (1987). *Reflections of a Nonpolitical Man*. Trans. Walter D. Morris. New York: Frederick Ungar.
- Mann, T. (1983). *Ausgewahkte Essays In Drei Banden*. Fischer Taschenbuch Verlag.
- Mann, T. (2014). *Doktor Faustus*. Çev. Zehra Kurttekin. İstanbul: Can Yayınları (2. Baskı).
- Nietzsche, F. (2011). *Putların Alacakaranlığı*. Çev. İsmet Zeki Eyüpoğlu. İstanbul: Say Yayınları (4. Baskı).
- Steal, M. (2017). *Almanya Üzerine*. Çev. Hasan Aydın Karahasan. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Watson, P. (2024). *Alman Dehası: Avrupa'nın Üçüncü Rönesansı, İkinci Bilim Devrimi ve Yirminci Yüzyıl*. Çev. M. Murtaza Özeren. İstanbul: Kronik Kitap